

Тема броја:

**Интердисциплинарне перспективе
етнологије и антропологије
(ур. Весна Трифуновић)**

Topic of the Issue:

**Interdisciplinary Perspectives of
Ethnology and Anthropology
(ed. Vesna Trifunović)**

Весна Трифуновић

Етнографски институт САНУ, Београд
vesna.trifunovic@ei.sanu.ac.rs

Интердисциплинарна истраживања – антропологија у сарадњи са другим наукама*

У савременом добу интердисциплинарност је веома утицајан тренд производње знања у сферама науке и образовања. Ово је сасвим разумљиво с обзиром на уврежено схватање да интеграција знања и начина размишљања различитих дисциплина води ка свеобухватнијем разумевању одређеног проблема или интелектуалног питања које не би било могуће искључивим ослањањем на једну дисциплину (Рерко 2011). Сам појам је постао толико популаран да се њиме често реферише и на друге видове дисциплинарног синкретизма, као што су мултидисциплинарност и трансдисциплинарност, а упркос њиховим међусобним разликама, које се претежно огледају у ступњу повезаности и превазилажењу граница појединачних академских дисциплина. Уз уважавање постојећих дистинкција између поменутих оријентација, у овом темату је такође усвојен појам *интедисциплинарност* како би се објединили радови који се, у строгом смислу речи, можда пре могу сврстати у неки од друга два наведена облика научне сарадње. Но, прагматични разлози често преваладају, па је тако и у овом случају одлучено да темат носи кратак и препознатљив назив под којим ће бити представљени различити начини сарађивања антропологије претежно са другим друштвено-хуманистичким наукама.

Сама интердисциплинарност није скорашња појава, већ има за собом нешто дужу историју, чији се корени налазе у реформи образовања и напретку науке током прве половине 20. века. Она је логички уследила након деветнаестовековног профилисања различитих дисциплина, уситњавања експертизе и акумулације знања као одговора на захтеве индустријализације и других модернизацијских процеса тог доба. Овакав логички след је препознат у тези о комплементарности између дисциплинарности и интердисциплинарности, по којој дисциплинарне формације заправо дају основу за интердисциплинарне интеракције, из којих се, опет, рађају нове дисциплине, или, објашњено једноставним примером: синтезом хемије и биологије је настала биохемија (Frodeman et al. 2007). Укратко речено, интердисциплинарност не само да настаје интеграцијом различитих дисциплина, већ често

* Текст је резултат рада на пројекту *Културно наслеђе и идентитет 177026*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

представља и заматак нових ускостручних научних области унутар којих се производи одговарајуће знање.

Занимљиво је да неки теоретичари интердисциплинарности овакво бесконачно гомилање (уситњеног) знања у савременом добу уопште не сматрају похвалним. Напротив, они податак да се данас дневно производи осам пута више знања од оног које је садржано у свим библиотекама света виде као забрињавајућ и чак се усуђују да преиспитују фундаменталну премису данашњице да је знање одговор за све наше социјалне, економске, политичке и друге проблеме (в. Frodeman 2010). Ови теоретичари, наиме, постављају питање релевантности свог тог знања које се константно акумулира, те заговарају тезу да свету данас таква акумулација није потребна, колико му је потребно боље разумевање односа између различитих поља знања, боље сагледавање начина на који се произведено академско знање преноси у друштво, као и бољи увид у све могућности, али и опасности континуиране продукције знања (ibid). Стога се са овог гледишта интердисциплинарност редефинише као иновација у производњи знања, у смислу да га може учинити релевантнијим, поготову за актере ван академије. Другим речима, овакво тумачење интердисциплинарности подразумева идеју о међусобном прожимању различитих дисциплина и тежњу ка сложеним истраживачким подухватима, првенствено у сврху примене произведеног научног знања.

Поље нутритивне антропологије свакако представља добар пример оваквих интердисциплинарних тежњи ка прагматичном циљу. Студије из ове области у себи интегришу теорије и методологију биолошких и друштвених наука, што је заједнички дефинисано као биокултурни приступ (Roos 2004). Оваква интердисциплинарна синтеза је првенствено усмерена ка разумевању комплексних проблема исхране и неухрањености у различитим друштвима, за шта је неопходно узети у обзир интеракцију сложених биолошких, друштвених и културолошких фактора. И заиста, такве студије су давале драгоцене увиде у разноврсне узроке неухрањености које никако не би могло да обухвати видно поље искључиво једне дисциплине (в. Baer 1998; Messer 1997). Практични допринос датог биокултурног приступа огледа се у производњи знања које служи унапређивању програма за побољшавање здравља у угроженим друштвима.

Ипак, без обзира на сав потенцијал који оваква интердисциплинарна интеграција има, она у себи носи и проблеме, од којих неки откривају инхерентну асиметричност и хијерархију дисциплина у подухватима ове врсте. Такви проблеми су најочљивији када је реч о покушајима интеракције природних и друштвених наука, што би, по доминантном схватању, управо требало да допринесе бољој науци. „Не и по мом искуству“ – пише Ана Висеу, друштвена научница која се бави етнографским истраживањем пракси управљања, развоја и коришћења нових наука и технологија. Лично искуство заједничког рада са научницима из области нанотехнологија ова истраживачица описује као фрустрирајуће и бескорисно (Viseu 2015). По њеном сведочењу, многи „природњаци“ сматрају да друштвене науке у

заједничким ангажманима треба да буду тихи партнер којем је дозвољено да посматра рад, али не и да смета. „Питања која друштвени научници постављају и њихова експертиза су ућуткани или учињени невидљивим јер се опажају као да су ван 'праве' науке“ (ibid). У овом случају, уместо да замагли границе и поделе рада, интеграција их је парадоксално учинила видљивијим. На сличан начин је сарадња антрополога и епидемиолога иницијално посматрана као веома обећавајуће партнерство, али је тај ентузијазам временом опао (в. Elliot et al. 2017). У овом случају су се епистемолошке разлике између ових дисциплина показале као једна од главних препрека у њиховој сарадњи и могућој интеграцији.

Да су ови и слични проблеми можда још уочљивији у домаћем контексту потврђују антрополози са којима сам разговарала истражујући њихова искуства при реткој интердисциплинарној сарадњи са медицинским експертима. Према њиховим сведочењима, поред очекиваног преферирања квантитативне методологије и статистике, ови експерти нису показивали нарочиту заинтересованост за квалитативне методе и уопште за антропологију. Један од колега је пренео свој утисак да је антропологија била чудна и непозната осталим сарадницима, те да су вероватно мислили да антрополозима и није место ту. Што је такође интересно, рад овог колега на заједничком пројекту званично је био дефинисан као „квалитативни истраживач – интервјуер“, уместо далеко једноставнијих и елегантнијих решења у виду појмова „антрополог“ или „етнограф“. Ово би могло да сугерише постојање извесне нелагоде у повезивању антропологије са питањима медицине и здравља, која вероватно исходи из несигурности по питању тога чиме се ова дисциплина заправо бави.

Рекло би се, дакле, да генерално непознавање антропологије као науке у домаћем контексту чини главну препреку партнерском прихватању ове дисциплине од оних који су тренирани у оквиру природних, у овом случају, медицинских наука. Ипак, чак и када би се ова баријера превазишла остаје питање епистемолошког приступа и различитог односа према стварности у антропологији у односу на науке које реалност схватају као потпуно независну од значења које људска субјективност пројектује на њу. Можемо се, рецимо, запитати да ли би други експерти прихватили рефлексивност или би је посматрали као нешто што је непотребно, а можда чак и опасно по основе њихове науке? Да ли би били вољни да уваже нове и, за њих, неуобичајене методе и приступе? Овакви проблеми, поред многих других постојећих, битни су за питање примењене интердисциплинарности у домаћем контексту, где у различитим наукама још увек преовлађују конзервативни принципи и праксе. Услед тога код нас, бар за сада, интердисциплинарна спона природних и друштвених наука није нарочити тренд, као што је то случај у неким другим срединама.

Но, када је реч о сарадњи у оквиру друштвено-хуманистичких наука, ситуација је нешто другачија. Чини се да је интердисциплинарно удруживање у сфери сродних академских дисциплина прибежиште „друштвењака“ од поменутих недаћа до којих долази при покушајима спајања природних и

друштвених наука. У оваквој интеракцији интердисциплинарност чешће прима одлике кооперативности, а не конкуренције и сукоба међу наукама, чему сведочи и овај темат. У њему су, у шест интердисциплинарних радова, представљени различити видови повезивања антропологије са другим наукама – археологијом, античким студијама, фолклористиком, али и медицином као изузетком у односу на до сада речено.

С друге стране, можда управо с обзиром на до сада речено о партнерству антропологије и природних наука у домаћем контексту, први и уједно једини рад у темату који се бави интердисциплинарним прожимањем антропологије и медицине припада страном аутору, Мичелу Вајсу. Овај аутор нас упознаје са културном епидемиологијом као пољем које је засновано на принципима и методима медицинске антропологије и класичне епидемиологије. Специфичност овог приступа се огледа у истраживању здравља и болести посредством узимања у обзир кључних друштвених односа, идентитета, утицаја политичке економије и других структурних одлика друштва. Аутор се осврнуо на три истраживачке области у којима се овакав приступ показао као веома користан: на пољу културне психијатрије, затим у оквиру истраживања професионалних и друштвених детерминанти прихватања вакцинације у јавном здрављу и, на крају, у погледу истраживања друштвене стигме и њеног ефекта на индивидуално искуство болести.

Иако је спој антропологије са археологијом и фолклористиком обрађен у по два рада, њихова тематска разноврсност је показала какве могућности може да пружи широко поље сарадње само између две сродне дисциплине.

Тако се коауторски рад Соње Жакуле и Иване Живаљевић налази на пресеку антропологије и археологије, и у оквирима домаће науке пионирски обрађује савремени приступ проучавања људско-животињских односа. Развој модерних студија људско-животињских односа ауторке смештају у динамичан период касне друге половине 20. века, када је у друштвено-хуманистичким наукама дошло до преиспитивања старих парадигми и формирања других, оригиналних приступа овом питању, уз пружање посебних могућности за интердисциплинарна истраживања. Рад нас води кроз нове теоријско-методолошке поставке које се нуде антропологији и археологији, а које омогућавају другачије и свеобухватније тумачење, те, самим тим, и темељније разумевање људско-животињских односа.

Други рад у коме се такође реферише на сарадњу антропологије и археологије, али и историје, припада Александру Бошковићу. У овом случају, аутор се фокусирао на тему значаја интердисциплинарних истраживања када је реч о разумевању предколумбовских култура средње Америке. У раду је показано да су оваква истраживања умногоме допринела сазнањима о томе како су се ове културе мењале током времена и прилагођавале новонасталим околностима, а посебно је указано на промене које су се одвијале у сфери идејног и методолошког приступа овом питању.

У раду Ладе Стевановић представљени су историјат односа, темељи и прожимања, али и разилажења антропологије и античких студија. Посебан осврт ауторка даје на истраживаче античких студија који су прихватили и користили антрополошки приступ помоћу којег су изградили нов поглед на антику, што је свакако утицало на начин интерпретирања античке културе и њену демитологизацију. С друге стране, разилажења између антрополога и класичара ауторка представља путем примера анализе мита о Едипу Клода Леви-Стоса и Жан-Пјера Вернана, као једног од представника класичара који су прихватили структуралистички приступ.

За још један коауторски рад у овом темату заслужне су Марина Симић и Даница Јовић, које пишу о односу и теоријско-методолошким сличностима антропологије и фолклористике. Ауторке указују на ефекат који је уважавање антрополошког приступа имало у фолклористици, али и на нове могућности које антропологији пружа преузимање фолклористичког тумачења фолклора. Посебан допринос овог рада огледа се у скретању пажње на теорију уметности Алфреда Гела као могуће инспирације за иновацију антропологије и фолклористике, али и за стварање нових прилика за креативни сусрет ових дисциплина.

Поље фолклористике покрива и рад Соње Петровић, овога пута са фокусом на методолошка питања. Тема овог рада су усмене историје и животне приче као документарне наративне форме које се могу посматрати не само као производ истраживања, већ и као јединствен метод квалитативног интервјуа. Овом приликом, ауторка разматра мерила за утврђивање валидности и поузданости, као и пратећа ограничења и предности када је реч о коришћењу ове грађе као научних чињеница и доказа.

Иако интердисциплинарне споне у овом темату махом нису усмерене ка непосредној примени добијених сазнања у ширем друштву, далеко од тога да увиди садржани у наведеним радовима нису релевантни. Њихов значај најпре фигурира у академским оквирима и огледа се у пружању могућност за нове интерпретације и боље разумевање различитих проблема. Ово управо може бити први корак ка потенцијалном практичном ефекту таквог произведеног знања. Размислимо само на које начине редефинисање постојећих људско-животињских односа може да допринесе добробити и људи и животиња. Главни недостатак оваквих и сличних истраживања у савременом добу јесте тај што се на њихов друштвени утицај знатно дуже чека, за разлику од лако уочљивог учинка примењено оријентисаних интердисциплинарних истраживања. Ово, међутим, никако не умањује релевантност академског знања, будући да његов ефекат на дуже стазе може да буде изузетно значајан по друштво у целини. С друге стране, антропологија се показала и као наука са великим примењеним потенцијалом. Томе посебно сведоче скорашња истраживања спроведена управо у ту сврху и са похвалним

результатима¹. Стога не треба заборавити да антропологија у сарадњи са другим наукама (природним или друштвеним) има много тога да понуди друштву, како у теоријском, тако и у практичном погледу.

Литература

- Baer, R. D. 1998. *Cooking and coping among the Cacti: Diet, nutrition and available income in northwestern Mexico*. Amsterdam: Gordon and Breach.
- Elliott, Denielle. Timothy K. Thomas. 2017. „Lost in translation? On collaboration between anthropology and epidemiology“. *Medicine Anthropology Theory* 4 (2): 1–17.
- Frodeman, Robert, Carl Mitcham. 2007. „New Directions in Interdisciplinarity: Broad, Deep, and Critical“. *Bulletin of Science, Technology & Society* 27 (6): 506–514.
- Frodeman, Robert. 2010. „Introduction“. In *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity*, eds. Robert Frodeman et al., XXIX–XXXIX. New York: Oxford University Press Inc.
- Messer, E. 1997. „Intra-household allocation of food and health care: current findings and understandings – introduction“. *Social Science & Medicine* 44: 1675–1684.
- Repko, Allen F. 2011. *Interdisciplinary Research: Process and Theory*. SAGE Publications.
- Roos, Gun. 2004. „Nutrition and Health“. *Encyclopedia of Medical Anthropology: Health and Illness in the World's Cultures*. Carol R. Ember and Melvin Ember (eds). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Viseu, Ana. 2015. „Integration of social science into research is crucial“. *Nature*. Vol. 525. doi:10.1038/525291a (pristupljeno 11. 05. 2018)

Примљено / Received: 05. 02. 2018.

Прихваћено / Accepted: 03. 05. 2018.

¹ В., на пример, *Dečiji brakovi u romskoj populaciji u Srbiji: etnografsko istraživanje*. Beograd: Unicef, 2017.